

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
Підбуцької Ніни Вікторівни на дисертаційну роботу Діаба Набіла
«Предиктори почуття цінності власного життя у студентів», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053

Психологія

Актуальність дослідження. Перш за все, хочеться відзначити соціальну актуальність даного дослідження. Вона стає зрозумілою, як тільки ми перефразовуємо знамениті слова Еріха Фромма, які він виголосив про кохання. Не може цінувати чужі життя людина, яка не навчилася цінувати своє власне життя. Події в світі, на жаль, підтверджують цю тезу. Економічні війни, політичні кризи, бойові зіткнення в різних країнах, терористичні акти, вимушене перекривання кордонів в умовах пандемії, необхідність працювати, вчитися і лікуватися на дистанції (в віртуальному просторі), як виявилось, сильно спотворюють переживання почуття цінності власного життя. Тому дисертація Набіла Діаба викликає великий інтерес.

На думку дисертанта, поняття цінності власного життя в психологічній науці використовується як пояснювальне. З його допомогою пояснюють підтримку психологічного здоров'я, практично всі відомі ефекти позитивної психології (щастя, суб'єктивне благополуччя, життестійкість, входження в стан Поток, мудрість, оптимізм, феномен пластичності нейронних мереж і навіть ефективність системних, полімодальних стратегій боротьби з хворобою Альцгеймера). Однак, практично у всіх цих дослідженнях цінність власного життя виступає як незалежна змінна. Заслуга дисертанта і **наукова** актуальність його роботи полягають у тому, що в даному дослідженні цінність власного життя виступила як залежна змінна. Набіл Діаб прагне пояснити саме переживання цінності власного життя.

Досвід переживання цінності власного життя набувається при відгуку суб'єкта на життєві виклики. У студентському віці такі виклики багато в чому пов'язані з навчально-професійною діяльністю. Саме тому можливо і необхідно вивчення цієї проблеми з позицій вікової та педагогічної психології. Наукова значимість дослідження полягає ще і в збагаченні уявлень про психологію студентського віку. Він, на думку автора, є сензитивним для формування зрілого, по-справжньому дорослого варіанту переживання почуття цінності власного життя. Це такий варіант, коли ставлення юнаків і дівчат до свого життя, життєве планування, опосередковуються глибоким розумінням важливості засвоєння культурно-історичного і морального досвіду всього Людства.

Безсумнівна **практична** значущість роботи. Н. Діаб створив і стандартизував опитувальник джерел цінності власного життя, а також розробив програму оптимізації переживання цієї цінності у студентів. І опитувальник, і програма тренінгу, безсумнівно, підуть на користь співробітникам психологічної служби установ вищої освіти

Серед найбільш вагомих наукових доробок автора слід відзначити такі:

- вивчено статеві та вікові особливості прояву почуття цінності власного життя;
- виявлено й описано лексикографічне значення поняття «цінність власного життя» яке сформоване у сучасній свідомості носіїв мови, і на основі якого автором сформульовано визначення цінності власного життя, та його структури у студентів;
- стандартизовано й апробовано авторський опитувальник психологічних джерел почуття цінності власного життя у студентів;
- виявлено психологічні детермінанти оптимального переживання почуття цінності власного життя у студентів, його темпоральні, когнітивні, емоційно-вольові, мотиваційні, екзистенціально-сміслові та поведінкові предиктори;
- емпіричним шляхом підтверджено існування двох типів (стилів) переживання почуття цінності власного життя у студентів – «такого, що приєднується» (оптимального), і «такого, що дистанціюється» (не оптимального);

обчислені регресивні рівняння, за допомогою яких можна передбачити прояв почуття цінності власного життя у студентів за оптимальним типом;

- апробовано корекційно-розвивальну програму оптимізації переживання почуття цінності власного життя у студентів.

Достовірність одержаних результатів підтверджується основними методами дослідження: аналізом теоретичної літератури з обраної проблематики, експериментальною перевіркою запропонованих методик та математико-статистичною обробкою результатів. Ґрунтовне вивчення першоджерел, яке у загальному налічує 494 найменування, стало основою для глибокого висвітлення теоретичних основ дисертаційного дослідження, виокремлення й характеризувannya наукових підходів до проблеми переживання студентами почуття цінності власного життя.

Структура і зміст дисертаційної роботи повністю відповідають науковим запитам дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел до розділів та додатків.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, чітко формулюються мета та завдання, об'єкт і предмет, наукова новизна, практичне значення дослідження, описуються використані методи та вірогідність висновків, результатів пошукування.

У **першому** розділі своєї дисертації Н. Діаб визначив ступінь дослідження проблеми почуття цінності власного життя. Він лаконічно, але при цьому цілком змістовно і науково охарактеризував різні підходи до цієї проблеми у філософів, психологів – представників різних шкіл (психоаналітичної, біхевіористської, когнітивістської, гуманістичної тощо).

Чітко виражена авторська позиція з питання про співвідношення цінності власного життя і окремих (термінальних і інструментальних) цінностей. Цінність власного життя знаходиться на вершині ціннісної ієрархії особистості і інтегрує в собі окремі цінності, регулює їх. Це, фактично мета-регулятивна підструктура в структурі особистості.

У другому розділі представлені результати власного емпіричного дослідження автора, та зроблено їх глибокий аналіз. Вибір методик дослідження відповідає меті та завданням роботи. Отримані дані ретельно оброблені за допомогою сучасних методів математичної статистики, а також кваліфіковано інтерпретовані.

Автором подано та глибоко проаналізовано результати вільного асоціативного експерименту, результати якого, дали змогу описати психолінгвістичні значення цінності власного життя, актуалізовані у свідомості носіїв мови. Значущим науковим доробком дисертанта є розробка власного психодіагностичного інструментарію – «Опитувальника психологічних джерел цінності власного життя у студентів», у концептуальну основу якого лягли результати психолінгвістичного експерименту. Стандартизація опитувальника описана відповідно до правил та психодіагностичних вимог, надійність та валідність опитувальника перевірено за допомогою математико-статистичної обробки. На думку автора, цінність власного життя складається з компонентів: 1) «влада, статус, багатство», 2) «оптимізм», 3) «здоров'я»; 4) «самоконтроль, інформація, саморозвиток»; 5) «близькі стосунки, сім'я, затребуваність»; 6) «дистанціювання від інших». Вивчалася специфіка прояву цих компонентів почуття цінності власного життя окремо в групах студентів молодших і старших курсів.

Особливо цінним, на нашу думку, є описані Н. Діабом предиктори переживання цінності власного життя. Дисертантом встановлено система темпоральних (образи майбутнього, позитивного минулого, гедоністичного сьогодення), когнітивних (базисні переконання в справедливості, контролі, позитивності образу Я), емоційних (відсутність ознак вегетативності, емоційного виснаження, авантюризму), мотиваційних (відсутність схильності укладання власного життя в вузькі рамки, схильність досягнути досконалості та невразливості, потреба у керуючому партнері), поведінкових (залученість, копінг-стратегії «пошук соціальної підтримки», «уникнення», «емоція», «розв'язання задачі») та екзистенційно-сміслових (самодистанціювання) предикторів. Вони

детермінують оптимальній (тобто такий, що зближує) тип переживання почуття цінності власного життя у студентів.

Вагомим внеском у психологічну науку є обчислені регресійні рівняння оптимального переживання цінності власного життя у студентів. Отримані результати сприймаються переконливо, не викликаючи сумнівів щодо перебігу дослідження та інтерпретації його результатів.

У **третьому** розділі дисертаційної роботи схарактеризовано корекційно-розвивальну програму спрямовану на оптимізацію переживання цінності власного життя у студентів. Чітко визначені мета, завдання, етапи, напрями і основні мішені розвивальної і корекційної дії а також змістові аспекти реалізації тренінгової роботи. За допомогою формувальних впливів в експериментальній групі студентів удалося досягти адаптивних змін у переживанні цінності власного життя.

Теоретичні та практичні узагальнення, відображені у **загальних висновках** до дисертаційної роботи, свідчать про наскрізне проникнення автора у проблему дослідження, досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань, які повністю відповідають висновками дослідження.

Таким чином, здобуті наукові результати, що виносяться на захист, є особистим досягненням автора. Вони проходили апробацію на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях і знайшли втілення в авторських статтях, що з достатньою повнотою відображають основні результати дослідження. Основний зміст дисертації викладено у 18 публікаціях, 4 з яких надруковано у наукових фахових виданнях, які відносяться до наукометричних баз України та 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, яке видається у Європейському Союзі. Результати роботи мають високий рівень апробації і можуть бути використані як у процесі професійної підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів, так і в консультативній роботі психологів психологічних служб закладів середньої та вищої освіти.

Отже, дисертаційна робота Н. Діаба є логічним за своїм змістом і структурою, завершеним дослідженням, виконаним на високому теоретичному, емпіричному й методичному рівнях.

Представлена вище інформація дає змогу позитивно оцінити дисертаційну роботу Діаба Набіла. Разом з тим, слід зазначити певні зауваження та побажання.

1. У дисертації висловлена продуктивна ідея про те, що цінність власного життя є регуляторною структурою мета-рівня, верховний системний регулятор ціннісної ієрархії. Він інтегрує і пов'язує між собою окремі, локальні, сегментарні цінності людини. На жаль, подальшого розвитку ця ідея в дисертації не отримала.

2. Ознаки переживання почуття цінності власного життя можна виявити на кожному з етапів людського онтогенезу – від дитинства до глибокої старості. Називаючи саме юнацький вік сензитивним для розвитку цієї цінності, дисертант, на наш погляд, недостатньо обґрунтував свою точку зору.

3. Для більш точного розуміння особливостей студентського віку треба було б також залучити до дослідження представників інших вікових періодів, наприклад, старшокласників, дорослих людей.

4. У Додатках до дисертації бажано було б привести лаконічні описи деяких, найбільш ефективних, на думку дисертанта, вправ, використаних у формувальному експерименті.

5. Рекомендуємо продовжувати стандартизацію опитувальника джерел цінності власного життя. Необхідно на більшій вибірці підтвердити структуру шкал опитувальника з допомогою конфірмаційного факторного аналізу. Крім того, є необхідність в портативній версії цього опитувальника для практичної роботи співробітників психологічної служби ЗВО.

Висловлені зауваження й побажання не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка є самостійним, завершеним дослідженням, має наукову новизну, теоретичне значення, практичну цінність та виконана на високому науковому рівні.

Отже, дисертаційна робота *«Предиктори цінності власного життя у студентів»*, відповідає існуючим вимогам *«Порядку проведення експерименту з*

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а тому, її автор, Діаб Набіл, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
управління соціальними системами
імені акад. І.А. Зязюна,
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Підпис	Ніна ПІДБУЦЬКА
ЗАСВІДЧУЮ:	
ВЧЕННЯ СЕКРЕТАР	
ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ	
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"	
Заковорогний О.Ю.	
05 04	20 24 р.